

**ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

КОРОЛЬ ЛІЛІЯ ДМИТРІВНА

УДК 159.922.8:378

**ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО
ХАРАКТЕРУ У СТУДЕНТІВ**

**Спеціальність 19.00.07 –
педагогічна та вікова психологія**

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук**

Луцьк – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Острозька академія», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор
Пасічник Ігор Демидович,
ректор Національного університету
«Острозька академія»

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Савчин Мирослав Васильович,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка,
завідувач кафедри психології

кандидат психологічних наук,
Савелюк Наталія Михайлівна,
Кременецький обласний
гуманітарно-педагогічний інститут
ім. Тараса Шевченка,
доцент кафедри психології

Захист відбудеться «10» грудня 2010 року об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 32.051.05 у Волинському національному університеті імені Лесі Українки за адресою: 43021, м. Луцьк, вул. Потапова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Волинського національного університету імені Лесі Українки за адресою: 43021, м. Луцьк, вул. Винниченка, 30 а.

Автореферат розісланий «9» листопада 2010 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. Я. Малімон

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах інтеграції України в європейську та світову спільноти особливої значущості набувають проблеми збереження власної національної ідентичності та відродження національної свідомості. Невід'ємною детермінантою сучасних соціально-політичних змін є розвиток національної самосвідомості особистості та виховання її ідеалів. Саме тому важливою підвалиною трансформаційних процесів в українському суспільстві є формування національного характеру в молодого покоління, що активізуватиме згуртування нації навколо вирішення актуальних проблем сьогодення.

Процеси глобалізації та інтеграції в галузі освіти ініціюють відновлення інтересу до культурної спадщини народу, його історичного минулого, усвідомлення своєї позиції в мультикультурному просторі. Це, водночас, актуалізує питання вивчення особливостей національної психології та культури у контексті різних навчальних дисциплін. Важливим завданням сучасного освітнього процесу є повноцінне оволодіння студентами іноземною мовою, зміст якого слід фокусувати не лише на ознайомленні з іноземною культурою, а й на основі порівняння стимулювати усвідомлення психологічних особливостей та культурної самобутності власного народу, тобто сприяти національному вихованню молоді в межах діалогу культур.

Проблематика національного характеру досліджувалася у спектрі різних наукових парадигм. Філософські аспекти вивчення національного характеру розкриваються у працях Р. А. Арцишевського, А. К. Бичко, І. В. Бичка, Г. В. Ф. Гегеля, П. І. Гнатенка, Ф. Х. Кессіді, В. І. Козлова, І. С. Кона, Н. О. Моїсєєвої, Ш. Монтеск'є, А. О. Рубан, В. І. Сороковікової, І. С. Старовойта, С. Л. Франка, А. В. Швецової, Д. Юма та ін.

Психологічні особливості різних народів розглядалися в межах школи «психології народів» (В. Вундт, М. Лацарус, Х. Штейнталь), психоаналітичних теорій (З. Фрейд, Е. Фромм, К. Юнг), концепцій базової (А. Kardiner, R. Linton) та модальної (A. Inkeles, D. J. Levinson) особистостей тощо.

Змістова характеристика національного характеру, його структура, особливості формування і функціонування, а також питання національної свідомості, самосвідомості та національної ідентифікації досліджувалися з точки зору етнології, етносоціології й етнопсихології (Ю. В. Арутюнян, А. С. Баронін, О. Бауер, О. В. Бичко, В. О. Васютинський, В. Вундт, Е. Вятр, А. Ф. Дашдаміров, Н. Д. Джандільдін, Л. М. Дробіжева, М. П. Красковська, В. Г. Крисько, С. В. Лур'є, Л. Е. Орбан-Лембрик, В. М. Павленко, Ю. П. Платонов, Н. М. Савелюк, Г. В. Старовойтова, Т. Г. Стефаненко, С. О. Таглін, М. Mead) та у спектрі психолого-педагогічних праць (Г. Л. Бійчук, М. Й. Боришевський, Х. М. Василькевич, І. В. Кривонос, В. П. Москалець, Ю. В. Чернявська, М. А. Шугай).

У психолого-педагогічних дисертаційних дослідженнях останніх років (Г. Л. Бійчук, І. В. Кривонос, М. А. Шугай) запропоновано концепції формування національного характеру засобами національної культури, літератури, традицій, мистецтва тощо. Втім, роль іноземної мови у формуванні національного характеру в молодого покоління є недостатньо висвітленою, особливо враховуючи підвищений інтерес до оволодіння іноземними мовами у сучасному освітньому процесі. Варто зауважити, що нез'ясованим залишається структурування досліджуваного феномена, а також питання критеріїв та рівнів сформованості національного характеру.

Таким чином, актуальність дослідження та недостатній рівень теоретичного і практичного вивчення проблеми формування національного характеру у студентів обумовили вибір теми дисертаційного дослідження «Психолінгвістичні особливості формування національного характеру у студентів».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження пов'язане із тематичним планом науково-дослідної роботи Національного університету «Острозька академія», зокрема, «Актуальні проблеми відродження Острозької академії (історико-філософські, психолого-педагогічні аспекти)» та є складовою розділу

«Психологічні основи інтелектуального розвитку особистості» (протокол № 3 від 6.09.2001 р.). Робота виконана у межах комплексної теми «Теоретико-експериментальне дослідження особистісного розвитку» (державний реєстраційний номер 0110U002405) кафедри психолого-педагогічних дисциплін Національного університету «Острозька академія». Роль автора у виконанні науково-дослідницької роботи в межах зазначеної теми полягає у розробці критеріїв та рівнів сформованості національного характеру, у конструюванні концептуальної моделі та експериментальної програми формування національного характеру у студентів із урахуванням психолінгвістичних особливостей в умовах оволодіння іноземною мовою.

Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Національного університету «Острозька академія» (протокол №8 від 28.03.2008 р.) та узгоджена Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні АПН України (протокол №8 від 28.10.2008 р.).

Об'єкт дослідження – національний характер та його прояви у студентів.

Предмет дослідження – психолінгвістичні особливості формування національного характеру у студентів у контексті оволодіння іноземною мовою.

Мета дослідження полягає у розкритті специфіки процесу формування національного характеру у студентів із урахуванням психолінгвістичних особливостей.

Відповідно до сформульованої мети було поставлено такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати теоретико-методологічні засади дослідження проблеми національного характеру та виявити механізми його формування.
2. Обґрунтувати роль міжкультурного порівняльного підходу у формуванні національного характеру у студентів.
3. Визначити психолінгвістичні особливості формування національного характеру у студентів.
4. Розробити критерії та рівні сформованості національного характеру у студентів.
5. Сконструювати експериментальну програму формування національного характеру у студентів із урахуванням психолінгвістичних особливостей у контексті реалізації міжкультурного порівняльного підходу.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали принципи системності, цілісності, єдності та взаємодетермінованості зовнішнього та внутрішнього в системогенезі психічної діяльності та розвитку (Л. С. Виготський, Г. С. Костюк, О. М. Леонт'єв, С. Д. Максименко), психолого-педагогічні концепції розвитку та становлення особистості (Л. І. Божович, Ж. П. Вірна, Н. Ю. Волянук, Я. О. Гошовський, Д. Б. Ельконін, В. П. Зінченко, З. С. Карпенко, Л. Я. Малімон, І. Д. Пасічник, Ж. Піаже, В. А. Роменець, С. Л. Рубінштейн, М. В. Савчин, Т. М. Титаренко); положення вікової та педагогічної психології, що розкривають особливості студентського віку (Б. Г. Анан'єв, Р. Бернс, Л. П. Василенко, О. І. Власова, І. С. Кон, Н. М. Савелюк, М. В. Савчин, В. С. Хомик, Т. Д. Щербан та ін.); ідеї про взаємозв'язок національного характеру та мови в контексті психолінгвістичних концепцій (О. Ф. Бондаренко, П. Я. Гальперін, Л. В. Засекіна, О. Я. Кабанова, Ю. М. Караулов, О. О. Корнілов, В. В. Красних, О. О. Леонт'єв, Н. В. Уфимцева, Т. М. Ушакова та ін.); етнопсихологічні доробки (В. Вундт, А. Ф. Дашдаміров, Н. Д. Джандільдін, О. А. Донченко, М. П. Красковська, В. Г. Крисько, О. Кульчицький, С. В. Лур'є, Л. Е. Орбан-Лембрик, Ю. В. Романенко, Т. Г. Стефаненко, Д. І. Чижевський, В. Янів та ін.); психолого-педагогічні принципи використання інноваційних технологій у навчально-виховному процесі (О. Є. Іванашко, О. А. Матеюк, М. І. Мушкевич, М. В. Савчин, І. О. Смолюк та ін.).

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовувалися такі методи дослідження: *теоретичні* – порівняння, аналіз та узагальнення філософської, етнологічної, етносоціологічної, етнопсихологічної, психологічної, психолінгвістичної, психолого-педагогічної літератури з метою з'ясування стану та основних підходів до

розгляду досліджуваної проблематики; *емпіричні* – психолого-педагогічне спостереження, групові та індивідуальні бесіди, анкетування (для діагностики рівня сформованості національного характеру у студентів), тестування із застосуванням стандартизованих методик (для виявлення показників етнічної ідентичності та рівня сформованості національної самосвідомості), природний експеримент у сукупності констатувального і формувального етапів (для виявлення зв'язку між показниками етнічної ідентичності та національної самосвідомості і національного характеру, дослідження динаміки рівня сформованості національного характеру у результаті використання розробленої програми експериментального дослідження); *статистичні* – кореляційний аналіз за r -критерієм Пірсона, λ -критерій Колмогорова-Смірнова (для перевірки нормального розподілу), порівняння дисперсій двох вибірок за F -критерієм Фішера, t -критерій Ст'юдента для залежних вибірок (для перевірки динаміки показників сформованості національного характеру).

Організація та експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі Національного університету «Острозька академія». Контингент досліджуваних склали студенти першого-п'ятого курсів різних факультетів загальною кількістю 150 осіб.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

уперше: представлено процес формування національного характеру як комплексного та інтегрального феномена, що включає в себе сукупність пізнавальної, емоційно-ціннісної та практично-дієвої складових; запропоновано концептуальну модель його формування із урахуванням психолінгвістичних особливостей в умовах оволодіння іноземною мовою; розроблено експериментальну програму формування національного характеру у студентів із урахуванням психолінгвістичних особливостей у контексті міжкультурного порівняльного підходу;

уточнено: психологічну сутність та змістову характеристику національного характеру як системи ставлень національної спільноти до об'єктивної реальності, а також особливості його формування в межах студентського віку;

подальшого розвитку дістала систематизація концепцій та поглядів щодо вивчення поняття «національний характер» шляхом міждисциплінарного аналізу досліджуваної проблематики.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблена та апробована експериментальна програма може застосовуватись з метою формування національного характеру у студентів в умовах оволодіння іноземною мовою, удосконалення психолінгвістичних програм викладання іноземних мов, а також розробки практичних рекомендацій для викладачів іноземної мови ВНЗ. Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані при викладанні курсів «Педагогічна та вікова психологія», «Психолінгвістика», «Іноземна мова» тощо.

Основні результати дослідження впроваджено у навчально-виховний процес Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка № 398 від 12.07.2010 р.), Національного університету «Острозька академія» (довідка № 109 від 16.07.2010 р.) та Волинського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 3/2867 від 13.07.2010 р.).

Вірогідність та надійність результатів дослідження забезпечено обґрунтованістю вихідних теоретико-методологічних позицій; використанням комплексу об'єктивних методів дослідження, відповідних його об'єкту, предмету, меті та завданням; надійних методів математичної статистики із застосуванням комп'ютерної програми обробки даних, кількісної та якісної інтерпретації результатів дослідження; репрезентативністю вибірки.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційного дослідження обговорювалися на міжнародній науковій конференції «Сучасні дослідження когнітивної психології» (Острог, 2009 р.); міжнародних науково-практичних конференціях: «Проблеми психології спілкування» (Рівне, 2007 р.), «Актуальні проблеми психолінгвістики» (Переяслав-Хмельницький, 2008 р.), «Актуальні проблеми психології

толерантності у ХХІ столітті» (Луцьк, 2008 р.), «Психолого-педагогічні аспекти формування та розвитку майбутнього фахівця» (Миколаїв, 2008 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції» (Київ, 2008), ХІІІ, ХІV та ХV наукових викладацько-студентських конференціях «Дні науки» Національного університету «Острозька академія» (Острог, 2008-2010 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження опубліковані у 9 наукових працях, із яких 6 є науковими статтями у виданнях, що включені ВАК України до переліку фахових у галузі психології.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури, що налічує 218 найменувань (із них 16 – іноземною мовою) та 12 додатків на 54 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 162 сторінки комп'ютерного тексту. Робота містить 22 таблиці та 4 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано об'єкт, предмет, мету, завдання, окреслено теоретико-методологічну та експериментальну базу, розкрито методи дослідження, визначено наукову новизну, практичну цінність дослідження, впровадження результатів дослідження у практику та наведено відомості про апробацію роботи.

У **першому розділі** – *«Теоретико-методологічні основи вивчення формування національного характеру у студентів»* – здійснено теоретичний аналіз філософської, етносоціологічної, етнопсихологічної, психологічної, психолінгвістичної та психолого-педагогічної літератури з теми дослідження: визначено зміст поняття, виділено основні підходи до розуміння сутності та структури феномена національного характеру, подано етнопсихологічний аналіз національного характеру українського народу та представлено концептуальну модель формування національного характеру із урахуванням психолінгвістичних особливостей.

На підставі аналізу вітчизняних та зарубіжних наукових праць з'ясовано, що генеза наукових досліджень психологічних характеристик різних народів пройшла декілька стадій – від вивчення індивідуального характеру до розгляду власне поняття «національний характер» та його сутності. Національний характер розглядався крізь призму «культурного характеру» (R. Benedict, F. Boas, M. Mead) та «соціального характеру» (Е. Фромм), у вченнях послідовників фрейдизму та постфрейдизму (К. Г. Юнг, З. Фрейд, Е. Фромм), у дослідженнях особистості в контексті культури та суспільства (С. Du Bois, А. Inkeles, А. Kardiner, D. Levinson, R. Linton).

Розглянуто основні підходи до розуміння феномена національного характеру як сукупності психологічних рис, що притаманні представникам певної національної спільноти (О. Бауер, П. І. Гнатенко, Н. Д. Джандільдін, Ф. Х. Кессіді, Ю. П. Платонов), як системи ставлень етнічної спільноти до оточуючої дійсності (А. С. Баронін), як відображення в психіці представників нації історичних умов її існування (Е. Баграмов), як персоніфікацію культури (А. В. Швецова, Б. Цимбалістий) тощо.

Проаналізовано концепції структурування національного характеру як комплексного феномена, що включає звички та поведінку, емоційно-психологічну реакцію на явища звичного та незвичного середовища, ціннісні орієнтації, потреби та смаки (Н. Д. Джандільдін); як усталеної психологічної структури (А. В. Швецова); як сукупності пізнавального, емоційно-вольового, мотиваційного, комунікативного та поведінкового компонентів (І. Федорченко); у контексті системно-комплексного аналізу «зовнішнього» (матеріального), «внутрішнього» (духовного) та «змішаного» (матеріально-духовного та духовно-матеріального) пластів життя народу (Л. С. Кустова); як сукупності національної

самоідентифікації, національної свідомості та самосвідомості, етноконсолідуючих та етнодиференціюючих ознак, етнічних стереотипів, почуттів (Х. Василькевич).

Проведений теоретичний огляд наукових праць, присвячених вивченню психологічних особливостей українського народу, показав, що дослідження феномена українського національного характеру здійснювалося у контексті вивчення народної творчості, аналізі найяскравіших історичних епох та характеристики найвизначніших представників народу (Д. Чижевський); опису психологічних портретів визначних постатей (Я. Ярема); аналізу доробку українських письменників (Я. Янів); детального вивчення факторів його формування (А. К. Бичко, І. В. Бичко, П. І. Гнатенко, М. П. Красковська), у спектрі «методу генетичного досліджу» О. Кульчицького та культурно-антропологічного підходу Б. Цимбалістого; шляхом соціально-політичного аналізу (О. А. Донченко, Ю. В. Романенко) тощо.

Авторська концепція розуміння структури досліджуваного феномена ґрунтується на ключовій дефініції дисертаційної роботи, що визначає національний характер як систему ставлень національної спільноти до об'єктивної реальності, що проявляється в специфічному стилі життєдіяльності її представників у межах етнокультурного середовища, а також в особливостях культури, традицій, звичаїв тощо. У контексті концепції особистості В. М. Мясіщева структура ставлень розглядається як триада емоційної, оціночної (когнітивної, пізнавальної) та конативної (поведінкової) сторін, що дає підстави стверджувати, що формування національного характеру у студентів пов'язане зі змінами емоційної, пізнавальної сфери особистості, а також стосується практичної реалізації нею стратегій та тактик поведінки.

Таким чином, процес формування національного характеру в дисертаційному дослідженні розглядається як розвиток таких структурних складових: пізнавальної (теоретичний рівень знань, які охоплюють все те, що складає зміст національного характеру, національної культури, історії народу, звичаїв, традицій, обрядів тощо); емоційно-ціннісної (емоційно-чуттєва сфера національного характеру, яка має безпосередній зв'язок із емоційними переживаннями особистості своєї національної самобутності, свого національного психотипу, ставленням особистості до культурної спадщини свого народу, його способу життя, ціннісних орієнтацій тощо); практично-дієвої (ступінь сформованості сукупності стратегій та тактик реалізації своїх функцій як представника нації, що передбачає дотримання етносоціальних та етнокультурних норм суспільства, самореалізацію у сфері національної культури тощо).

Аналіз літератури з досліджуваної проблематики та врахування основних положень психолого-педагогічних концепцій розвитку та становлення особистості (Б. Г. Ананьєв, Л. І. Божович, Л. П. Василенко, О. І. Власова, П. Я. Гальперін, Д. Б. Ельконін, В. П. Зінченко, С. Д. Максименко, З. С. Карпенко, Г. С. Костюк, О. М. Леонтєв, І. Д. Пасічник, Ж. Піаже, С. Л. Рубінштейн, М. В. Савчин, Т. М. Титаренко) дав змогу розглядати формування національного характеру у студентів як внутрішньо інтегрований процес розвитку його структурних складових (пізнавальної, емоційно-ціннісної, практично-дієвої), підвищення рівня розвитку національної самосвідомості, усвідомлення особистістю національного психотипу та ідентифікації з ним, а також засвоєння національно-культурних цінностей та ідеалів. Механізмами формування національного характеру в дисертаційній роботі визначено національну та культурну ідентифікацію, що базуються на засвоєнні особистістю культурних цінностей та ідеалів рідного народу, а також усвідомленні власної культурної самобутності.

У конструюванні концептуальної моделі формування національного характеру були покладені такі принципи: принцип розвитку, принцип системності, принцип діалогу культур, принцип полікультурного порівняння. Синтезом визначених принципів у дослідженні є міжкультурний порівняльний підхід в умовах оволодіння іноземною мовою, що розуміється нами як контрастно-компаративне вивчення культурних феноменів рідної та іноземної національних спільнот у контексті діалогу культур, що сприятиме глибшому розумінню особливостей власного національного духу, актуалізації потреб в розширенні та поглибленні

знань про культуру свого народу, усвідомленню своїх зв'язків з рідною культурою, формуванню ціннісного ставлення до власних культурних феноменів.

Розгляд психолінгвістичних категорій мовної картини світу та мовної свідомості (П. Я. Гальперін, І. Н. Горелов, О. О. Залевська, Л. В. Засєкіна, О. Я. Кабанова, Ю. М. Караулов, О. О. Корнілов, В. В. Красних, Н. В. Уфімцева, Т. М. Ушакова, І. І. Халєєва, Т. К. Цветкова) в межах цього дослідження дав можливість констатувати, що оволодіння іноземною мовою створює ефективні умови формування національного характеру у студентів, оскільки цей процес передбачає вивчення та пізнання особливостей іноземної культури, що базується на усвідомленні власних культурних феноменів. Використання міжкультурного порівняльного підходу в контексті діалогу культур, на нашу думку, сприятиме культурній та національній ідентифікації студентів.

Психолінгвістичні особливості формування національного характеру в умовах оволодіння іноземною мовою полягають у трансформації мовної свідомості особистості, сформованої у контексті рідної мови, та засвоєнні іншої мовної картини світу шляхом пізнання не лише мовних категорій, а й культурних особливостей іноземного народу; контрастно-компаративному зіставленні мовних картин світу, а, отже, й культурних систем двох національних спільнот; сприйнятті рідної культури та психології з позиції стороннього спостерігача з метою глибшого аналізу власних національних особливостей; актуалізації у студентів усвідомлення їхніх зв'язків зі своєю національною спільнотою, її культурними ідеалами, а також сприянні засвоєнню духовних цінностей власного народу в межах діалогу культур.

Описані нами особливості формування національного характеру мають статус психолінгвістичних, оскільки, по-перше, ґрунтуються на використанні поняттєвого апарату сучасної психолінгвістики, по-друге, в основі запропонованої концепції лежить мовленнєво-мисленнєва діяльність особистості як база для формування національного характеру в умовах оволодіння іноземною мовою.

З усього вищезазначеного зрозуміло, що міжкультурний порівняльний підхід в умовах оволодіння іноземною мовою слугує тим ефективним інструментарієм, за допомогою якого можна формувати національний характер у студентів, оскільки така концепція оволодіння іноземною мовою передбачає засвоєння іноземної культури, що, водночас, сприяє актуалізації у студентів усвідомлення їхніх зв'язків із власною національною спільнотою в процесі національної та культурної ідентифікації. Це дає підстави сконструювати концептуальну модель формування національного характеру із урахуванням психолінгвістичних особливостей (рис. 1.).

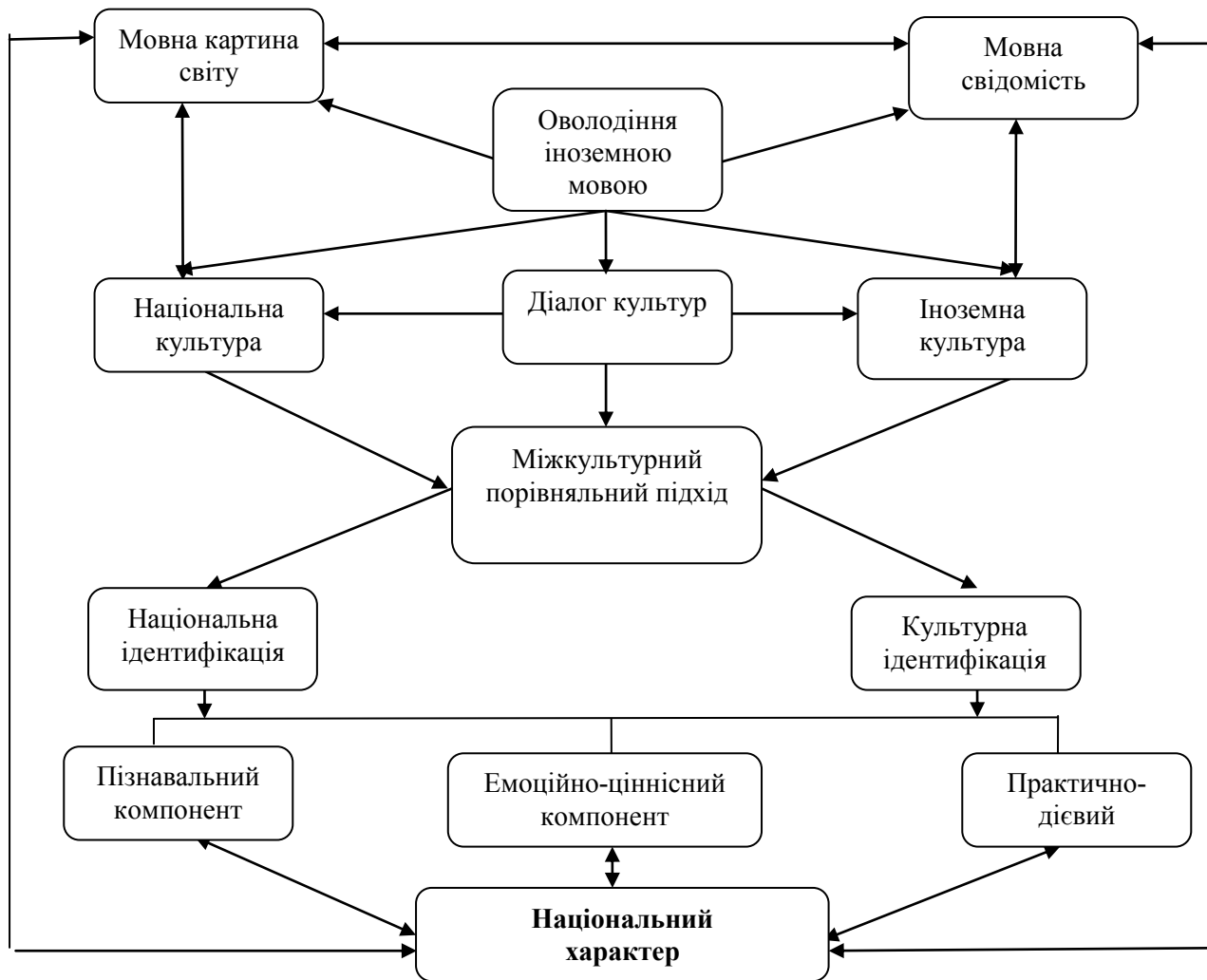

Рис. 1. Концептуальна модель формування національного характеру із урахуванням психолінгвістичних особливостей

Побудована концептуальна модель дала змогу розробити експериментальну програму формування національного характеру у студентів із урахуванням психолінгвістичних особливостей в умовах оволодіння іноземною мовою у контексті використання міжкультурного порівняльного підходу.

У **другому розділі** – «Експериментальне дослідження формування національного характеру у студентів у контексті оволодіння іноземною мовою» – наведено процедуру та результати емпірично-діагностичного аналізу рівня сформованості національного характеру у студентів, розроблено програму експериментально-методичного забезпечення формування національного характеру у студентів у контексті реалізації міжкультурного порівняльного підходу та проаналізовано ефективність її впровадження в навчальний процес ВНЗ.

Експериментальне дослідження було проведене на базі Національного університету «Острозька академія». Всього в експерименті взяло участь 150 студентів I – V курсів віком від 16 до 24 років, серед них 40 чоловіків та 110 жінок. Експериментальну групу становили 70 студентів, і, відповідно, в якості контрольної групи було обрано 80 студентів. Об'єм вибірки визначався відповідно до загальних вимог проведення експериментального дослідження, що передбачало порівняння двох вибірок, загальна чисельність яких становила не менше 50 осіб. Розподіл студентів в експериментальну та контрольну групи аргументувався кількістю осіб у підгрупах із вивчення англійської мови.

Головною особливістю викладання іноземної мови (в нашому випадку – англійської) в експериментальній групі було використання міжкультурного порівняльного підходу, а саме контрастно-компаративного аналізу двох культур: іноземної та рідної. Водночас, заняття

іноземної мови контрольної групи проводилися виключно в межах традиційного підходу – з орієнтацією на англomовну культуру. Таким чином, студенти експериментальної групи мали змогу не лише пізнати та усвідомити культурну саmобутність іншої національної спільноти, а й вийти за межі цієї монокультури і завдяки порівняльному зіставленню проникнути у власний національний характер.

Для діагностики формування національного характеру у студентів виникла необхідність розробити критерії, показники та рівні сформованості досліджуваного параметру. На основі аналізу наукової психолого-педагогічної літератури та враховуючи виділені структурні компоненти було визначено такі критерії сформованості національного характеру у студентів: цілісність знань про національний характер; ставлення до своєї нації (її історії, мови, релігії, культурної спадщини, образу життя, національних особливостей, ціннісних орієнтацій, виховних ідеалів, етнокультурних та етносоціальних норм і потреб); практичні стратегії та тактики реалізації своїх функцій як представника національної спільноти. Перший критерій використовувався для оцінки сформованості пізнавального компоненту національного характеру у студентів; другий – для оцінки сформованості емоційно-ціннісного компоненту; третій – для оцінки сформованості практично-дієвого компоненту.

Кожному критерію відповідав певний набір конкретних показників. Так, критерій «цілісність знань про національний характер» розкривали такі показники: знання змісту, сутності та структурних компонентів феномена національного характеру; цілісність уявлень про український національний психотип, його основні характеристики та особливості, ціннісні орієнтації; знання елементів та особливостей національної культури (історії, мови, мистецтва, способу життя нації, звичаїв, традицій, обрядів тощо). Критерій «ставлення до своєї нації» розкривався такими параметрами: ідентифікація себе як представника конкретної національної спільноти; співвіднесення національних психологічних рис зі своїми власними; особистісне ставлення до власної нації; наявність інтересу до подій суспільного та культурного життя своєї національної спільноти. Критерій «практичні стратегії та тактики реалізації своїх функцій як представника національної спільноти» обумовлювався такими показниками: дотримання загальноприйнятих норм суспільства; самореалізація у сфері національної культури; спілкування рідною мовою в усіх сферах життєдіяльності; орієнтованість на захист національних інтересів. Виділені критерії та показники лягли в основу діагностики рівня сформованості національного характеру у студентів. Відповідно до розробленої діагностичної моделі було визначено три рівні сформованості національного характеру студентів:

Перший рівень – *низький* – характеризується тим, що студенти не в змозі назвати визначальні риси українського психотипу, у своїх відповідях зазначають типові риси національного характеру (емоційність, працьовитість, щедрість, гостинність, дружелюбність тощо), не ототожнюють українські психологічні особливості зі своїми власними особистісними характеристиками; цінності українського народу займають низьке положення (ранг) в ієрархії особистісних цінностей; ознаки, за якими студенти визначають свою національну приналежність, є малочисельними; мають труднощі із визначенням власне поняття національного характеру та розумінням його змісту, відсутні знання його основних складових. Низький рівень сформованості національного характеру відзначається нерозумінням студентами сутності власної національної культури та характеризується поверховими та фрагментарними знаннями студентів у цій сфері. Студенти з низьким рівнем сформованості національного характеру не проявляють інтересу до вивчення особливостей життя, побуту, історії свого народу, не цікавляться суспільним та культурним життям нації; у своїй поведінці не керуються загальноприйнятими нормами своєї національної спільноти та не орієнтуються на захист національних інтересів.

Другий рівень – *середній* – виражається в тому, що студенти володіють певними знаннями щодо основних психологічних характеристик українського психотипу, частково співвідносять українські національні риси зі своїми власними; ознаки, за якими студенти

визначають свою національну приналежність, різноманітніші та більш диференційовані; цінності українського народу не є домінантними в ієрархії особистісних цінностей. Студенти не усвідомлюють себе активними суб'єктами нації, що призводить до формування ігноруючого та байдужого ставлення до своєї та інших націй. Середній рівень сформованості національного характеру відзначається поверхневими знаннями про життя, побут, історію свого народу, відсутністю цілісного уявлення про національний характер та національну культуру; студенти проявляють інтерес лише до окремих суспільних та культурних подій життя свого народу, у своїй поведінці орієнтуються на загальноприйняті норми своєї нації, проте, не є активними суб'єктами у сфері національно-культурних ідеалів та національних інтересів.

Третій рівень – *високий* – проявляється в тому, що студенти мають чіткі та системні уявлення про структуру, зміст та поняття національного характеру, володіють ґрунтовними знаннями про український національний характер та ототожнюють себе з українським психотипом; національні уявлення не лише різноманітні та диференційовані, а й характеризуються багатоаспектністю, логічністю та рефлексивністю, тобто студенти усвідомлюють смислові значення національних явищ; основні цінності українського народу є пріоритетними в ієрархії особистісних цінностей. Високий рівень сформованості національного характеру відзначається високою самооцінкою себе як представника української нації, позитивним ставленням до національних цінностей та культурних ідеалів. Практична реалізація національного характеру виявляється в активній участі в суспільному та громадському житті нації, етнопсихологічні особливості діяльності власної національної спільноти є нормами поведінки студентів.

На основі розроблених показників, критеріїв та рівнів була створена авторська анкета для виявлення сформованості досліджуваного феномена, застосування якої показало такий розподіл студентів за виділеними рівнями сформованості національного характеру (табл.1).

Таблиця 1

Аналіз рівнів сформованості національного характеру у студентів

Рівні сформованості національного характеру	ЕГ		КГ	
	К-сть	%	К-сть	%
Високий	10	14,3	10	12,5
Середній	28	40	28	35
Низький	32	45,7	42	52,5

У результаті аналізу теоретичних основ дослідження було визначено, що процес формування національного характеру передбачає розвиток національної самосвідомості, усвідомлення особистістю національного психотипу та ідентифікацію з ним, а також засвоєння національних культурних цінностей та ідеалів. Із цією метою на констатувальному етапі експериментального дослідження проводилася діагностика рівнів сформованості етнічної ідентичності (модифікований шкальний опитувальник О. Л. Романової) та національної самосвідомості студентів (методика дослідження національної самосвідомості українця).

Аналіз результатів вивчення кореляційного зв'язку за г-критерієм Пірсона дав можливість констатувати наявність кореляційної залежності між показником національного характеру та такими показниками етнічної ідентичності, як почуття національної приналежності ($r_{xy}=0,724$) та значущість категорії «національність» ($r_{xy}=0,766$) при $p_e < p_{0,01}$, а також показником національної самосвідомості ($r_{xy}=0,836$) при $p_e < p_{0,01}$. Наведені результати підтвердили теоретичне припущення, що формування національного характеру обумовлює підвищення рівня сформованості етнічної ідентичності та національної самосвідомості особистості, що є можливим в умовах оволодіння іноземною мовою на

основі постійного порівняння та зіставлення культурних особливостей рідної та іноземної національних спільнот.

Проведений констатувальний експеримент засвідчив, що загалом студенти контрольної та експериментальної груп не виявили істотних розходжень щодо діагностованих параметрів та мали недостатній рівень сформованості національного характеру, тобто такий рівень не відповідав розробленим у дисертаційній роботі критеріям та показникам високого рівня розвитку досліджуваного феномена.

На формувальному етапі експерименту розроблялася та емпірично перевірялася експериментальна програма формування національного характеру у студентів із урахуванням психолінгвістичних особливостей у контексті оволодіння іноземною мовою. Актуальним завданням у сучасних умовах модернізації освіти та викладання іноземних мов як засобу комунікації між представниками різних народів та культур полягає в тому, що мову слід вивчати в безпосередній єдності із культурою конкретної національної спільноти. Ключовим аспектом оволодіння іноземною мовою у ВНЗ є розуміння студентами особливостей іншомовної та рідної культур. Важливим також є усвідомлення відмінностей між рідною та іноземними культурами, а також розвиток позитивного сприймання інших культур і набування вмінь долати культурні відмінності. Соціокультурний компонент є суттєвою частиною типової навчальної програми з англійської мови, призначеної для ВНЗ, і є складником як змісту навчання, так і навчального контексту. Таким чином, реалізуючи мету типової програми для повноцінного оволодіння іноземною мовою студентами, можна одночасно сприяти формуванню національного характеру у контексті міжкультурного порівняльного підходу за спеціально створених умов.

Основною формою організації процесу експериментального навчання стали практичні заняття в межах вивчення дисципліни «Англійська мова» студентами НаУОА. Реалізація експериментальної програми відбувалася із урахуванням державних освітніх стандартів і програм МОН України. У ході формувального експерименту контрастно-компаративний аналіз двох культур на заняттях англійської мови будувався як послідовність таких етапів: 1) актуалізація у студентів знань про феномени української культури, що розглядаються в межах запропонованої теми; 2) ознайомлення з культурними феноменами англійської культури (їх експліцитними та імпліцитним значеннями і проявами); 3) порівняння із подальшим виявленням подібних та відмінних аспектів. На першому етапі студенти мали змогу з'ясувати свій рівень знань про національні особливості рідної культури; замислитися над змістом та об'ємом тієї інформації, якою вони володіли; і, зрештою, критично проаналізувати власну готовність до обговорення запропонованої теми, що, власне, і слугувало мотивом їхньої пізнавальної діяльності та поштовхом до пошуку нової інформації. Цей етап також мав на меті підготувати студентів до засвоєння матеріалу про іноземну культуру, сприяти ґрунтовнішому осмисленню нових фактів. А останній етап спонукав студентів самостійно мислити, аналізувати, зіставляти та порівнювати рідну та англійську культури.

Повноцінне оволодіння іноземною мовою передбачає оволодіння усіма видами мовленнєвої діяльності засобами іноземної мови. Ґрунтуючись на психолінгвістичних дослідженнях (О. О. Залевська, О. О. Леонтьєв), було виділено компоненти змісту експериментальної програми формування національного характеру у студентів із урахуванням психолінгвістичних особливостей, а саме такі мовні одиниці: слова, фрази, висловлювання, речення та тексти, оволодіння якими відбувалося послідовними етапами у контексті реалізації соціокультурного компоненту типової навчальної програми з іноземної мови.

Основними складовими елементами змісту експериментальної програми формування національного характеру у студентів були тексти національно-культурної інформативності, що містили факти про історію, традиції, культурні реалії, національні особливості народів. Текст як носій культури «живе» в культурі (О. О. Залевська), його естетико-пізнавальне та наукове значення завжди перебуває в скарбниці людської культури (П. Я. Гальперін); через

текст відбувається відображення картини світу представника етнічної спільноти, його національного характеру, цінностей, традицій тощо.

У процесі реалізації експериментальної програми формування національного характеру у студентів із урахуванням психолінгвістичних особливостей на заняттях іноземної мови окрім комплексу вправ також були використані інноваційні методи психолого-педагогічної діяльності, що відносяться до інтерактивних технологій навчання, оскільки ґрунтуються на інтеракції у навчальному спілкуванні в системі «педагог-студент». Розробка та застосування методів, а саме дискусій (продуктивно-творчих вправ “brainstorming” («мозкова атака»), “culture capsule” («культурна капсула»), “culture cluster” («культурний кластер»), методу проєктів (розширені та міні-проєкти), ігрового методу (рольові ігри, ігрові завдання), методу проблемних ситуацій, порівняльного аналізу поведінкових моделей, мовленнєвих етикетних формул, невербальної поведінки, здійснювалося у контексті розвитку кожного із структурних блоків досліджуваного феномену (пізнавального, емоційно-ціннісного, практично-дієвого).

У результаті повторно застосованої авторської методики на завершальному етапі експериментального дослідження в контрольній та експериментальній групах розподіл студентів за виділеними рівнями сформованості національного характеру мав такий вигляд (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняльний аналіз рівнів сформованості національного характеру у студентів

Рівень сформованості національного характеру	Констатувальний етап				Формувальний етап			
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Високий	10	14,3	10	12,5	30	43	12	15
Середній	28	40	28	35	25	35,7	29	36
Низький	32	45,7	42	52,5	15	21,3	39	49

Особливості динаміки рівня сформованості національного характеру у студентів експериментальної групи на констатувальному та формувальному етапі експерименту зображено на рис. 2.

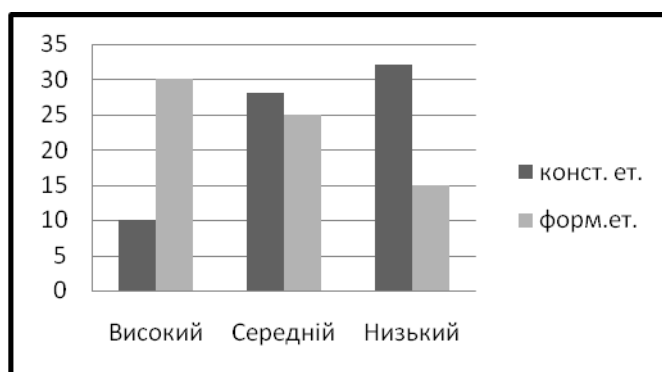

Рис. 2. Динаміка сформованості національного характеру в ЕГ

Емпірична перевірка динаміки показників національного характеру в експериментальній групі ($N=70$) із використанням параметричного t -критерію Ст'юдента для залежних вибірок (до та після формувального експерименту), $t_e=3,512$ при $p<0,05$ і порівняння дисперсій двох вибірок (контрольної та експериментальної груп) на контрольному етапі нашого експерименту за допомогою параметричного методу F -критерію

Фішера ($\bar{\sigma}_{\text{екс}}=41,4$, $\bar{\sigma}_{\text{кон}}=33,189$, $F_e=1,56 > F_{kp}=1,438$) дала змогу констатувати, що показник

національного характеру збільшився статистично достовірно, і, відповідно, свідчить про ефективність впровадженої експериментальної програми.

Таким чином, у результаті реалізації експериментальної програми формування національного характеру у студентів із урахуванням психолінгвістичних особливостей в умовах оволодіння іноземною мовою відбулися якісно-кількісні зміни розвитку досліджуваного феномена. Така позитивна динаміка виражається в тому, що у студентів експериментальної групи сформовані цілісні знання про національний характер, зокрема українського народу, вони здатні ідентифікувати себе зі своєю національною спільнотою, визначити своє ставлення, оцінку та чітку позицію щодо власної національної спільноти та культури.

ВИСНОВКИ

У дисертації узагальнено поняття національного характеру і запропоновано нове вирішення наукової проблеми щодо його формування у студентів із урахуванням психолінгвістичних особливостей в умовах оволодіння іноземною мовою. Проведене теоретичне та емпіричне дослідження дало підстави дійти таких висновків:

1. Узагальнення теоретико-методологічних засад дослідження проблеми національного характеру дає змогу констатувати, що національний характер доцільно розглядати як систему ставлень національної спільноти до об'єктивної реальності, що проявляється в специфічному стилі життєдіяльності її представників у межах етнокультурного середовища, а також в особливостях культури, традицій, звичаїв тощо. В дисертаційному дослідженні національний характер інтерпретується як комплексний та структурний феномен, який складається із сукупності теоретичного рівня знань, емоційно-ціннісних переживань та ставлень, а також практично-дієвих стратегій та тактик, що перебувають у діалектичному взаємозв'язку та нерозривній єдності.

Формування національного характеру у студентів передбачає розвиток пізнавальної, емоційно-ціннісної, практично-дієвої складових, а також підвищення рівня національної самосвідомості та усвідомлення особистістю національного психотипу. Основними механізмами формування національного характеру є національна та культурна ідентифікація, що реалізується шляхом засвоєння національно-культурних цінностей та ідеалів, а також усвідомлення студентами власної культурної самобутності.

2. Вивчення психолого-педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що роль міжкультурного порівняльного підходу у формуванні національного характеру виражається у можливості розвитку особистості студента в межах діалогу культур власного та іноземного народів. Міжкультурний порівняльний підхід в умовах оволодіння іноземною мовою полягає у контрастно-компаративному вивченні культурних феноменів рідної та іноземної національних спільнот, що сприятиме глибшому розумінню особливостей власного національного духу, актуалізації потреб в розширенні та поглибленні знань про культуру свого народу, усвідомленню своїх зв'язків з рідною культурою, формуванню ціннісного ставлення до власних культурних феноменів. Саме діалог культурних систем дає змогу студентам розвиватися, глибше пізнавати свою унікальність, зіставляти різні культури в плані етнопсихологічних особливостей, норм, способу життя, цінностей тощо. Використання міжкультурного порівняльного підходу в умовах оволодіння іноземною мовою створює ефективні умови формування національного характеру у студентів.

3. У результаті аналізу наукових праць з'ясовано: психолінгвістичні особливості формування національного характеру у студентів в контексті реалізації міжкультурного порівняльного підходу полягають у 1) зміні мовної свідомості особистості, сформованої до цього лише в контексті рідної мови, та засвоєнні нової мовної картини світу, що, безперечно, передбачає вивчення не лише категорій мовного коду, а й національно-культурних

особливостей іноземного народу; 2) здійсненні контрастно-компаративного аналізу двох мовних картин світу, а, отже, і двох культурних систем із метою виявлення спільних та відмінних рис; 3) аналізі національної культури та психології з позиції об'єктивного спостерігача для глибшого пізнання та розуміння особливостей власного національного духу; 4) актуалізації потреб у розширенні та поглибленні знань про культуру своєї національної спільноти, усвідомленні своїх зв'язків із рідною культурою, формуванні ціннісного ставлення до власних культурних феноменів, прилученні студентів до цінностей та культурних ідеалів народу і самореалізації у сфері національної культури в межах діалогу культур.

4. На основі аналізу психолого-педагогічних праць та врахування структурних компонентів досліджуваного поняття визначено рівні (високий, середній, низький) та критерії сформованості національного характеру у студентів: 1) критерій «цілісність знань про національний характер»; 2) критерій «ставлення до своєї нації» 3) критерій «практичні стратегії та тактики реалізації своїх функцій як представника національної спільноти». Розроблені критерії та рівні були використані з метою діагностики сформованості національного характеру у студентів.

5. Виявлено значний потенціал розвитку національного характеру у студентів, що дало змогу сконструювати експериментальну програму його формування із урахуванням психолінгвістичних особливостей у контексті реалізації міжкультурного порівняльного підходу. Основним принципом формувального експерименту став контрастно-компаративний аналіз іноземної та рідної культур на заняттях англійської мови, алгоритм якого включав послідовність таких етапів: а) актуалізація у студентів знань про рідні культурні феномени, що розглядаються в межах запропонованої теми; б) ознайомлення з культурними феноменами англійської культури (їх експліцитними та імпліцитним значеннями і проявами); в) порівняння із подальшим виявленням подібних та відмінних аспектів.

У процесі впровадження експериментальної програми ключовим аспектом було оволодіння студентами усіма видами мовленнєвої діяльності у контексті міжкультурного порівняльного підходу. Основними змістовими елементами експериментальної програми були вербальні і невербальні національно-культурні тексти. Формування структурних компонентів національного характеру відбувалося у процесі застосування інтерактивних технологій психолого-педагогічної діяльності, зокрема, таких інноваційних методів навчання: дискусій, розширених та міні-проектів, рольових ігор, ігрових завдань, методу проблемних ситуацій, порівняльного аналізу поведінкових моделей, мовленнєвого етикету та невербальної поведінки тощо.

Статистична обробка результатів дослідження показала, що після реалізації експериментальної програми формування національного характеру у студентів із урахуванням психолінгвістичних особливостей відбулися якісно-кількісні зміни у розвитку досліджуваного феномена. Зростаюча динаміка показників виражається наявністю у студентів цілісних знань про національний характер (зокрема, українського народу), позитивним ставленням до власної нації, а також сформованістю практичних стратегій та тактик реалізації своїх функцій як представника національної спільноти. Таким чином, представлена програма є апробованою, а результати формувального експерименту свідчать про її ефективність і дають підстави використовувати її у навчальному процесі ВНЗ із метою формування національного характеру у студентів.

Перспективами подальших наукових досліджень є розробка та поглиблення проблематики психолінгвістичних особливостей формування національного характеру у контексті вивчення інших іноземних мов, а також реалізація принципу наступності та послідовності у формуванні національного характеру на різних етапах навчально-виховного процесу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті, опубліковані у фахових виданнях, затверджених ВАК України:

1. Готовкіна Л. Д. Теоретико-методологічні засади вивчення національного характеру : етнопсихологічний аспект / Л. Д. Готовкіна // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць / Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка. – Т. 7 : Екологічна психологія. – Вип. 17 : Психологія освітнього простору. – Миколаїв : ТОВ «Фірма «Іліон», 2008. – С. 62–65.

2. Готовкіна Л. Д. Мовна картина світу : психолінгвістичний аспект / Лілія Готовкіна // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : Науково-теоретичний збірник. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – Вип. 15. – С. 72–74.

3. Готовкіна Л. Д. Національний характер : проблема дефініції поняття / Готовкіна Л. Д. // Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка» / відп. ред. І. Д. Пасічник. – Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2009. – Вип. 11. – С. 45–55.

4. Король Л. Д. Український національний характер та фактори його формування / Король Л. Д. // Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка» / відп. ред. І. Д. Пасічник. – Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2009. – Вип. 13. – С. 234–242.

5. Король Л. Д. Психолінгвістичні особливості формування національного характеру в контексті міжкультурного порівняльного підходу / Король Л. Д. // Актуальні проблеми психології : Етнічна психологія. Історична психологія. Психолінгвістика / За ред. С. Д. Максименка, М.-Л. А. Чепи. – К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2009. – Том IX, Частина 4. – С. 167–176.

6. Король Л. Д. Діагностика формування національного характеру у студентів / Л. Д. Король // Проблеми сучасної психології : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Вип. 7. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – С. 289–298.

Статті, опубліковані у збірниках наукових праць:

7. Готовкіна Л. Д. Психолінгвістичний аспект вербальної концептуалізації світу / Л. Д. Готовкіна // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. праць [Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету] / гол. ред. С. С. Пальчевський. – Рівне : РДГУ, 2007. – Випуск 38. – С. 195–199.

Статті, опубліковані у збірниках матеріалів наукових конференцій:

8. Готовкіна Л. Д. Концептуальні проблеми розвитку національної освіти та виховання / Готовкіна Л. Д. // Психолого-педагогічні аспекти формування та розвитку майбутнього фахівця : програма та тези міжнар. наук.-прак. конф. (м. Миколаїв, 15-17 лютого 2008 р.) / за заг. ред. Євдокимової Н. О. – Миколаїв : Миколаївський державний університет імені В. О. Сухомлинського, 2008. – С. 29.

9. Готовкіна Л. Психолінгвістичні особливості національного характеру / Лілія Готовкіна // Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції : зб. матеріалів XI Всеукр. наук.-прак. конф., Київ, 14-16 травня 2008 р.; У 4-х т. / [Редкол. : Тимошенко І. І. (відп. ред.) та ін.]. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2008. – Т. 1. – С. 149–150.

АНОТАЦІЇ

Король Л. Д. Психолінгвістичні особливості формування національного характеру у студентів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Волинський національний університет імені Лесі Українки. – Луцьк, 2010.

Дисертаційне дослідження присвячене визначенню психолінгвістичних особливостей формування національного характеру у студентів у контексті оволодіння іноземною мовою.

У дисертації проаналізовано теоретико-методологічні засади дослідження проблеми національного характеру та виявлено механізми його формування, обґрунтовано роль міжкультурного порівняльного підходу у формуванні національного характеру у студентів. Зроблено спробу представити процес формування національного характеру як комплексного та інтегрального феномена, що включає в себе сукупність пізнавальної, емоційно-ціннісної та практично-дієвої складових; побудовано концептуальну модель формування національного характеру із урахуванням психолінгвістичних особливостей.

Розроблено критерії, показники та рівні сформованості національного характеру та сконструйовано експериментальну програму формування національного характеру у студентів із урахуванням психолінгвістичних особливостей у контексті реалізації міжкультурного порівняльного підходу.

Ключові слова: національний характер, психолінгвістичні особливості, концептуальна модель формування національного характеру, структурні елементи національного характеру, міжкультурний порівняльний підхід.

Король Л. Д. Психолінгвістические особенности формирования национального характера у студентов. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. – Волынский национальный университет имени Леси Украинки. – Луцк, 2010.

Диссертационное исследование посвящено определению психолінгвістических особенностей формирования национального характера у студентов в контексте овладения иностранным языком.

В диссертации проанализировано теоретико-методологические основы исследования проблемы национального характера и выявлено механизмы его формирования, обосновано роль межкультурного сравнительного подхода в формировании национального характера у студентов. Сделано попытку представить процесс формирования национального характера как комплексного и интегрального феномена, который включает в себя совокупность познавательной, эмоционально-ценностной и практически-действенной составляющих, построено концептуальную модель формирования национального характера с учетом психолінгвістических особенностей.

Разработано критерии, показатели и уровни сформированности национального характера и сконструировано экспериментальную программу формирования национального характера у студентов с учетом психолінгвістических особенностей в контексте реализации межкультурного сравнительного подхода.

Ключевые слова: национальный характер, психолінгвістические особенности, концептуальная модель формирования национального характера, структурные элементы национального характера, межкультурный сравнительный подход.

Korol L. D. Psycholinguistic peculiarities of the students' national character formation. – Manuscript.

Thesis for Candidate's degree in Psychological sciences, specialty 19.00.07 – Pedagogical and Developmental Psychology. – Volhynia national university named after Lesya Ukrainka. – Lutsk, 2010.

The dissertation focuses on defining psycholinguistic peculiarities of the students' national character formation in the context of second language acquisition. In this research the notion of national character is viewed as a system of national community's attitudes to objective reality,

which becomes apparent in a specific lifestyle of its representatives as well as peculiarities of culture, traditions, customs etc.

In the context of psychological personality conceptions a system of attitudes is regarded as a triad of emotional, axiological (cognitive), and behavioral elements, which helps substantiate that the process of the national character formation is connected with the changes in emotional, cognitive personality spheres as well as concerns its practical strategies and tactics. Thus, national character is studied as a complex and structural phenomenon which consists of a theoretical level of knowledge, emotional and axiological concepts and attitudes as well as practical strategies and tactics, all of which function as dialectic correlation and indissoluble unity.

The process of the national character formation foresees the development of its cognitive, emotional and axiological, as well as practical and active components, raising personality level of national self-consciousness and awareness of its national psychotype. The main mechanisms of the national character formation are national and cultural identification which can be realized by studying national and cultural values and ideals as well as by students' understanding of their cultural uniqueness.

Second language acquisition foresees not only studying categories of a language code, but penetration into cultural field and national character of foreign nationalities. In such a way, second language acquisition creates effective conditions of the national character formation because this process means studying and perceiving foreign cultural peculiarities which is impossible without realizing the essence of native cultural phenomena. Intercultural comparative approach in the conditions of second language acquisition based on the contrast and comparative analysis of foreign and native cultural phenomena helps students understand deeper peculiarities of their national spirit, encourages actualization of the needs for widening and deepening theoretical knowledge about national and cultural heritage of their national community, national self-identification and self-determination, as well as their self-realization in the sphere of national culture.

Experimental programme of the students' national character formation based on psycholinguistic peculiarities in the context of using intercultural comparative approach was constructed. The key aspect of intercultural comparative approach in the conditions of second language acquisition was the study of national features in the light of two or more cultures which stimulated actualization of students' knowledge and understanding of their cultural elements as well as deeper perception of their national psychological characteristics.

The main components of the experimental programme were language units (words, phrases, sentences) as well as verbal and nonverbal national and cultural texts which contained information about history, traditions, cultural realities, and national peculiarities of foreign people. Organizational moment of the experimental programme foresaw using different forms of student's work such as individual, pair, group etc.

The experimental teaching process also included innovative methods of psychological and pedagogical activity aimed at forming structural components of the national character, namely discussions and various stimulating exercises like brainstorming, culture capsule, culture cluster as well as projects were used to develop cognitive component; role plays and games – emotional and axiological component; problematic situations, comparative analysis of behavioural models, speech etiquette formulas, nonverbal behaviour – practical and active component.

Key words: national character, psycholinguistic peculiarities, conceptual model of the national character formation, structural elements of national character, intercultural comparative approach.